

RESSENYES

HUERTAS, Josep Maria (dir.)

200 anys de premsa diària a Catalunya (1792-1992)

Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1995. 543 p. + supl. de 8 p.

La recent aparició d'una ambiciosa obra dedicada a la premsa diària editada a Catalunya ens permet d'exposar una reflexió sobre aquesta esplèndida edició, en els aspectes formals i de contingut i, tanmateix, amb nombroses llacunes i errors, que vol satisfer el coneixement de la premsa editada a Catalunya. Disposar d'un treball d'aquesta envergadura torna a situar, altra volta, Catalunya no només en una posició capdavantera en els estudis hemerogràfics de la península Ibèrica, sinó també dels països del sud d'Europa. Si, sense disposar d'Estat ni de tradició acadèmica en la recerca historiogràfica, la iniciativa privada és capaç d'emprendre la labor de censar, amb les dificultats evidents que comporta el fet, si existís l'equivalent a un CSIC o a un CNRS a Catalunya, un IEC amb transferències, la recerca seria molt agraïda pels estímuls que comportaria veure l'edició com, per exemple, el programa de buidatge de diaris del qual la nostra institució científica ha enllestit el despullament d'un títol del segle XIX o tants i tants estudis que reflectirien la varietat i la importància de la premsa feta a Catalunya com permet veure el volum *200 anys...*

No obstant això, els buits en el camp de l'hemerografia registral catalana són encara abundosos. A les notables aportacions de Pella i Forgas (1879), Bertran i Pijoan (1931), Givanel i Mas (1937) i Joan Torrent i Rafael Tasis (1966), per citar només els compiladors de grans reculls documentals amb voluntat censal global, cal ara sumar-hi aquesta obra col·lectiva que aspira a satisfer una necessitat essencial en aquest camp: conèixer la premsa diària editada a Catalunya en el període cronològic esmentat amb voluntat d'exhaustivitat. Un conjunt, que no equip de treball, dirigit per Josep M. Huertas i format per Anna M. Bladé (Tarragona), Lluís Costa (Girona), Romà Sol i Carme Torres (Lleida), Jaume Fabre (Barcelona) amb el mateix comissari i Ignasi Corral per la ciutat de Barcelona, han tingut cura de cercar les referències principals dels periòdics diaris que s'han editat a Catalunya. Les han aplegades laboriosament i, amb pressa i urgència, han farcit un volum de mig miler de pàgines que configura una bonica i pràctica edició per veure les il·lustracions i disposar d'unes quantes dades sobre els diaris fets a Catalunya.

El gruix de l'obra el constitueixen les fitxes dels diaris dels quals hom ofereix les dades següents: títol i subtítol, ciutat i anys d'edició, directors, redactors i col·laboradors, adreça i característiques principals, format, llengua, tendència, localització i bibliografia. També hi ha la reproducció d'una portada i un comentari històric i ambiental, més o menys extens en funció de la importància del títol. No hi ha gaire criteri en la superfície dedicada, un diari tant pot tenir set línies (*Front de Terrassa*, p. 437) com dues pàgines (*El Diluvio*). Les fitxes es presenten ordenades cronològicament i són agrupades per períodes: 1814-1833; 1833-1874; 1875-1900; 1900-1931; 1931-1939; 1939-1975 i 1975-1994. Un apartat de diaris no localitzats, unes taules de tirades i una bibliografia tanquen l'aportació.

A més, dos textos sobre *La premsa a Catalunya abans de 1792* a cura d'Henry Ettinghausen i *La premsa diària durant la guerra del francès (1808-1814)* a cura de Ramon Alberch i unes introduccions a cadascun dels set apartats cronològics en els quals s'han dividit les fitxes, del mateix Huertas, comissari i responsable de la mostra. Obren el treball els mots formals d'un pròleg escrit/signat pels tres màxims responsables de les entitats que han donat suport a l'exposició i al catàleg: Pasqual Maragall (Ajuntament de Barcelona, institució a la qual pertany l'Arxiu Històric de la Ciutat), Josep Pernaú (Col·legi de Periodistes de Catalunya) i Antoni Serra Ramoneda (Caixa de Catalunya).

La recopilació s'enceta amb uns mots del comissari: *Entre el servei, la humilitat i el dubte*, text que l'honora pel que fa referència prèvia a les dificultats d'una aportació d'aquesta tipologia, amb el reconeixement dels errors que es preveu que inclourà el text. També apel·la a la comprensió del lector davant les limitacions d'una obra tan ambiciosa com la present i fa la petició d'ajuda en totes les obres

col·lectives de caràcter censal en les quals l'amplitud i l'abast de la recerca ho dificulta. En aquest cas ha estat aplegar les dades d'uns cinc-cents diaris del total de més de quinze mil publicacions aparegudes a Catalunya, la qual cosa imposa que abans de començar a veure les fitxes hom es plantegi la necessitat de saber que la recerca serà incompleta. Tant hi fa. Només pel camí de l'acumulació pot dotar-se el coneixement de l'amplitud i l'extensió precisos. Gràcies als censos anteriors, tot i les mancances i les errades, podem saber sobre el desenvolupament del procés creatiu en la premsa diària. Comentar humilment aquesta limitació honora l'editor i comissari quan manifesta que efectua una labor molt arriscada i «que seria perfeccionable l'endemà d'inaugurada l'exposició i publicat el catàleg». Aquest ha estat l'error, una obra d'aquesta envergadura pot esperar un o dos anys i aparèixer amb la participació dels especialistes i amb les verificacions i els controls que calen. Precisament un antecessor, el també periodista i divulgador de la premsa catalana Lluís Bertran i Pijoan, va tenir la idea d'organitzar l'exposició dedicada a la premsa comarcal de Catalunya arran de l'Exposició Universal de Barcelona el 1929, i davant aquest perill va tenir la bona pensada de fer primer l'exposició i detectats els errors, mancances, etc. elaborar-ne, posteriorment, el catàleg.

Així es féu i la bona exposició del 1929, tingué una felix prolongació en el llibre *Premsa de Catalunya*, aparegut dos anys després, que mostra, per primera vegada, la premsa comarcal, en català i castellà, editada arreu del Principat amb una ambició notable i que només la destrucció social i cultural del franquisme anul·là, atès que amb aquella obra podíem resseguir les mancances en la conservació del patrimoni hemerogràfic local i adquirir col·leccions no conservades enlloc.

El recull *200 anys...* és important, necessari i útil. Com a tal aportació

n'efectuàrem el comentari crític per valorar-ne els aspectes positius i remarcar-ne els problemes metodològics. Cal fer-ho davant la previsible vigència que tindrà aquesta obra, és d'esperar que unes quantes dècades atesa la lentitud en la confecció dels censos. L'anterior cens publicat, la *Història de la premsa catalana* de Torrent i Tasis, mancat de la premsa feta en llengua castellana i francesa a Catalunya (només inclou l'esperantista), encara es consulta habitualment, tot i els errors. És una obra del 1966 i la GEC l'ha utilitzada per a les seves múltiples edicions repetint-ne les badades, perquè els seus benemèrits autors copiaren íntegrament les dades de Joan Givanel, fins i tot la bibliografia que ell cita i que, òbviament, si fem cas del contingut, no consultaren. Tanmateix, no tots els pobles d'Europa tenen una aportació tan remarcable com la *Història de la Premsa Catalana*, que si bé no és fiable és impressionant per les dades que facilita i obre camí i alhora drecera. Ho reconegué tota la crítica del moment, de Joaquim Molas a José Altabella. Així ho escriguerem en l'opuscle que edità la Diputació de Barcelona per commemorar els deu anys dels premis homònims dedicats a la premsa comarcal on, en una llarga recensió, comentàrem la gran utilitat i alhora les limitacions de l'important treball, tot i els seus defectes. El mateix intentarem fer avui, glossar la utilitat d'un treball col·lectiu, tot i les mancances i els errors.

Metodològicament en sorprenen alguns aspectes. A la introducció el comissari comenta que «han quedat fora els trisetmanaris, els diaris gratuïts, conjunturals (*Congrés Eucarístic, Fira de Mostres, Exposició Universal, Rosa Sensat...*) els estrambòtics (*Diari de Sant Francesc*; que celebrava un centenari del sant; *Diario de Eldorado*, editat a aquest desaparegut teatre barceloní en l'homenatge a un actor...) els electorals —que duraven just el que durava la campanya— i els publi-

citaris.» (p. 14). Així mateix, hi ha molts diaris importants i amb monografia, breu però existent, com el *Diari del Concili*, del qual no es parla ni es fa cap referència. Altres periòdics senzillament no s'han vist per desídia. Posar com la no localització (p. 534) de *La Renaixensa* (El Vendrell, 1897) és incompreensible. D'aquesta ciutat el diari que no figura a *200 anys...* és *El Mundo* (1915) i el tenim davant nostre quan la Biblioteca Popular d'aquesta ciutat, només demanar-lo, ens n'envià la reproducció del primer número editat. La relació, tot i ser extensíssima, per tant, no és exhaustiva. Sobre la periodicitat igualment hi ha vacil·lacions, es diu que no apareixen i en canvi hi ha el *Diario Vallense* (p. 183) que és trisetmanal i hi és recollit. La finalitat principal del repertori, constituir una eina rigorosa i exhaustiva, fiable i sistemàtica, és qüestionada.

Al costat de buits en títols hi ha també buits en la bibliografia citada i/o usada, la qual cosa també afecta el contingut. No consultar el treball de Joan Subirà per Granollers implica que no se cita el tiratge del *Diari de Granollers* i se li dediquen deu ratlles de comentari mentre la resta de la pàgina és blanca. A la localització se cita una col·lecció privada, la de Josep Mora, i no se cita la de l'Hemeroteca de Granollers. Subirà dedica cinc pàgines al diari local però no és mencionat. També se li manlleua la portada que servirà com a il·lustració (p. 383), ja és casualitat quan el diari viu del 1926 al 1930. Aquests aspectes són visions negligents de la recerca que malbaraten el costós i valuós esforç efectuat.

Si hom hagués demanat la col·laboració dels professors universitaris als quals el comissari de la mostra acusa de no «esperonar gaire, ara per ara, que els seus alumnes investiguin mitjans concrets» li hauríem facilitat les referències dels centenars de treballs que han efectuat, li hauríem indicat la bibliografia que podia utilitzar i, finalment, per allò de l'esper-

cialització, hauríem cobert els apartats cronològics que cobrim, atès, si més no, que hem dedicat les nostres tesis doctorals a estudiar la premsa a Catalunya des de mitjan segle XIX fins a mitjan segle XX. També plaentment hauríem ofert la bibliografia o ens hauríem repassat els textos fets. La solitud fa que el treball destaquí, però igualment destaquen els errors i les mancances.

Les mancances bibliogràfiques són també una notable absència d'aquesta obra. Al pròleg hom es queixa de la manca de monografies, però quan aquestes hi són els compiladors no les utilitzen, és el cas de les múltiples referències a *La Nau* per part dels biògrafs d'Antoni Rovira i Virgili, com Bladé i Desumvila que no apareixen tot i la quantitat de dades que ofereixen d'aquest diari. Per cert que l'autor de l'única monografia sobre aquest diari, Xavier Vila, fou alumne de la nostra facultat i elaborà com a treball de curs la visió del diari que publicà posteriorment. En altres títols hi ha també mancances, com és el cas de *La Renaixença*, del qual vàrem fer una contribució documental, publicada a l'assequible Publicacions de l'Abadia de Montserrat amb la reproducció d'una dotzena de documents del periòdic com, ara escriptures, editorials, etc. i que no és citada, tot i que és la primera vegada que s'aporta un conjunt documental tan extens, una trentena de pàgines sobre la vida d'un periòdic barceloní.

Els responsables es queixen de la manca de bibliografia, de la manca d'estudis sobre els periòdics, etc., però quan aquests hi són no els consulten o bé ho fan fragmentàriament. Citen treballs però no els consulten i les proves canten en els textos de comentaris dedicats als diaris. Potser l'error més greu és no estudiar, ni citar, la bibliografia existent, de les petites monografies de diaris de J. Torrent i R. Tasis al primer volum de la seva *Història de la Premsa Catalana* de les fitxes de Lluís Solà i Dachs en el

seu inventari amb un centenar de títols (tots els editats en llengua catalana del 1879 al 1976), a les nombroses monografies existents en números monogràfics i recents de premsa, com el suplement dominical monogràfic que féu el diari *Avui* (23 d'abril de 1986) dedicat als diaris en català que ultrapassaven aleshores els deu anys de vida. Si ho haguessin fet veurien que *La Renaixença* no és un setmanari abans de ser diari (p. 194), o si en la fitxa del *Diari Català* (p. 184) haguessin consultat el volum col·lectiu sobre història del catalanisme publicat per *L'Avenç* esmentarien el títol del primer suplement —*Modas y Labors*— que apareix dedicat al públic femení o citarien els llibres que va editar aquest periòdic en la seva Biblioteca o bé citarien com cal els redactors del periòdic, perquè sovint quan citen ho fan erròniament.

Si es mirassin els treballs publicats sobre la premsa de Barcelona no dirien que els periodistes i els col·laboradors d'*El Diluvio* «no eren catalanistes ni anticatalans». Dir això és confondre el lector. Un diari de llarga vida és un diari complex per definició, així, fa pocs anys, el *Brusi* passa de ser d'extrema dreta a diari radical en uns breus mesos, o el mateix diari, dirigit per Mañé, no té res a veure amb el *diario heroico* espanyolista dels anys trenta tot i tenir el mateix títol. Quan *El Diluvio* és *La Imprenta*, als anys setanta del segle XIX, hi col·laboren Almirall i Roure i altres catalanistes publicant articles d'un clar sentit nostrat, liberal i republicà. Aquest diari no és el mateix que el periòdic en què col·labora «El maleta indulgencias», pseudònim de l'anticatalanista furibunt, corresponsal als anys trenta a l'*ABC*, Adolfo Marsillach; aquest *soldado de la patria*, com li deien al diari monàrquic madrileny, publicà un llibre amb el significatiu títol de *Catalanistas en adobo*. Si només llegim (p. 128) que en aquest diari hi col·laboraren V. Almirall i al seu costat A. Marsillach, alguna cosa no lliga.

A més de la manca de títols i de la manca de bibliografia, l'apartat de localitzacions és lamentable. Segurament una simple circular a les biblioteques i als arxius haguera donat més utilitat a l'obra. L'Hemeroteca de la Facultat de Ciències de la Comunicació és una de les primeres de Catalunya i conserva, en microfilm i en paper, nombrosos títols. No se l'ha consultada. Tampoc no s'han consultat les de Barcelona, ni tan sols s'ha mirat bibliografia com el catàleg dels fons hemerogràfic de la Biblioteca Arús. Només les biblioteques de fora de la ciutat i les comarques de Barcelona, són citades de forma regular. Si volem consultar el diari *El Maresme* (Mataró, 1981), hem d'anar a aquesta ciutat o podem anar a l'Hemeroteca de Bellaterra, o bé el tenim a Barcelona? Arxivers i bibliotecaris, ho conec per experiència, hauríem gaudit de donar-ne la referència, tampoc n'hi ha tants, i a cada ciutat capital de comarca se n'ha creat un, dels diaris que tenen. Millor servei, en definitiva, a l'usuari. Ara, no podem dir el mateix. La localització hauria estat una dada útil, saber les col·leccions que tenim de cada títol possibilitaria actuar amb urgència davant la microfilmació de la col·lecció que no és a cap biblioteca pública, etc.

Arran de l'aparició del volum, la crítica, tant la periodística com la històrica, valorà i comentà l'exposició com un treball de gran interès. Andreu Claret titula l'article que hi dedica «Història sense Xammar» (*Avui*, 20 d'octubre de 1995) mentre, segurament, la redacció del diari hi introduí l'entradeta: «A l'exposició sobre la premsa a Catalunya hi ha hagut alguns oblits». En aquest article hom retreia la manca d'atenció vers Xammar. Altres comentaristes com Josep Fauli parlaren, amb visió global, d'un llibre important; del fàcil que seria fer-ne el control d'absències i errades davant l'impressionant material, textual i gràfic, que constitueix el catàleg, «fruit destacat de l'exposició» (*Serra d'Or*, desembre de

1995). M. del Mar Gabriel Tomàs també lloa les virtuts de l'obra (*L'Avenç*, gener de 1996), tot i que lamenta que no s'hagi augmentat la seva operativitat ampliant-ne el nombre d'índexs. Una obra de la qual es valora el sentit de globalitat, la recopilació de dades d'arreu del país, l'interès a oferir la bibliografia específica ordenada per publicacions, etc., però com a cara negativa la manca de fiabilitat i de dades que en els casos de Barcelona superen la mitjana del que seria habitual en una obra d'aquesta ambició i amplitud, en la qual la tolerància ha de ser senyori-vola. S'ofereixen taules estadístiques on, començant pel títol (p. 529) fins a les dades, hi ha errors que invaliden el bloc.

Obra feta amb presses, ho constata l'edició d'un suplement nou de bibliografia, també amb errors, errates i mancances; amb la presència de nombrosíssimes errates tipogràfiques que no ens preocupen tan com els errors que el públic jove o sense coneixements es creurà, i passaran altra volta anècdotes que acabaran als jutjats com fou dir, a *Sumaríssim 477*, que Manuel Cruells va ser director del *Brusi* quan ell mateix ho havia desmentit en un llarg article a *Serra d'Or*. Aleshores s'acumulen els nous errors sobre l'error primitiu. Les errates del tipus *La Veu de Catalunya* (p. 543), en lloc de *Catalunya*, o *El Matí* que s'atribueix a Manresa, quen és de Barcelona, no preocupen, el lector ho detecta i en pau. També es pot justificar el fet que hi falti documentació dient que no es tractava de ser exhaustiu (per exemple no incloure la bibliografia del diari *Avui* dels anys trenta [p. 426], quan aquesta apareix en un llibre recent editat pel Col·legi de Periodistes). El que preocupa és no refiar-se de les dades que tanmateix poden ser correctes, com és el cas de cronologies, etc. A *El Diluvio* coincideixen les dades de les eficients arxiveres de l'AHC amb les transcrites a la fitxa, però en els directors ja ho dubto. El 1879 ¿és Josep Laribal el director, com hem vist a la premsa de l'època,

o bé és Manuel de Lasarte? Esperarem a veure la tesi doctoral de l'estudiant que la fa actualment i aleshores sortirem de dubtes.

¿Hem de fer cas del repertori tarragoní de Javier Herrera quan diu que *El Restaurador* (Tortosa, 1908) és bilingüe, o d'aquest cens (p. 320) quan afirma que era en llengua castellana? La citació de les memòries de M. Domingo a *La Lucha*, dels Martús, com a propietaris de *La Montaña*, la sèrie d'articles de Aymamí sobre els diaris barcelonins, les monografies locals, tan riques, etc., ens facilitarien noves dades. Repassar la bibliografia, estudiar la premsa, analitzar-la en equip és tancar apartats i completar sèries. Fou director del *Brusi* Ramon Serret el 1936? Ho fou també Domingo Garcia Pujol quan el seu nom apareix a la Memòria de l'Associació de la Premsa de Barcelona del 4 de març de 1923? Què sabem d'aquell Josa, també director del periòdic aquests agitats anys? Si aquests dubtes els tenim en el periòdic que té més bibliografia —hi hem localitzat més de dues-centes referències, sense comptar el centenar de notes informatives dels darrers crítics temps—, què no succeirà en els altres periòdics?

Les il·lustracions, un capítol important, no és tampoc excusat de les preses. A vegades hi ha intercanvi (p. 454 per 456), a vegades són inexistents, cas del diari *L'Agenda de Barcelona* apare-

gut el 1994, i en d'altres avinenteses també hi ha llacunes. El *Butlletí del Comitè de Defensa Local* de Vilanova i la Geltrú (p. 37) també apareix sense il·lustració, quan l'estudiós local Sixte Moral i Reixach, autor de mitja dotzena d'estudis sobre la premsa vilanovina, reproduïx una portada de l'ignorat periòdic.

En síntesi, obra important, de les essencials de referència i que serà consultada i utilitzada per la seva vàlua. Obra que aporta multitud de dades i que ens dóna informacions, per primera vegada, de nous títols dels quals no se n'havia publicat mai res. Aporta, per tant, un riquíssim i interessant material que serà estímul per a noves recerques. Però caldrà considerar-la, com la *Història de la premsa catalana* de Joan Torrent i Rafael Tasis, amb prevenció i amb dubtes i reserves. Enmig del desert, tanmateix, fresc oasi tot i la salabor de l'aigua fontívola. Acabem aquest comentari sumant-nos a la crida que fa Ramon Alberch, amb la qual tanca aquest valuós i precipitat treball, demanant l'edició d'uns pocs exemplars dels diaris en paper de qualitat, atesa la destrucció evident del paper premsa antic i com a petició per a la conservació del patrimoni hemerogràfic català.

Josep M. Figueres

JONES, Daniel E.; BARÓ I QUERALT, Jaume

La indústria musical a Catalunya

Barcelona: Llibres de l'Índex, 1995. (Quaderns de Comunicació, 4)

Pròleg de Josep Gifreu.

L'obra *La indústria musical a Catalunya*, de Daniel Jones assistit per Jaume Baró, és indiscutiblement una de les aportacions més importants dels últims anys en l'àmbit general de la història i de l'estructura de la comunicació, tant a

nivell català com a nivell espanyol. Ho és fonamentalment pels motius següents:

— perquè és una obra pionera en l'estudi de l'evolució de la indústria dis-